

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Микола ХОВРИЧ, завідувач кафедри технологічної освіти та інформатики Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Проаналізовано кадрову ситуацію в Україні за 2009 - 2010 рр. та професійні нахили старшокласників. Визначено місце планомірної, систематичної професійної орієнтації молоді в процесі адекватного професійного вибору. Досліджено функції, типові завдання діяльності та зміст умінь учителя трудового навчання, необхідні для реалізації проффорієнтаційних завдань у загальноосвітній школі.

Ключові слова: кадрова політика, професійна орієнтація молоді, вчитель трудового навчання.

Кожна молода людина після закінчення загальноосвітньої школи зустрічається із досить серйозною життєвою проблемою: що робити далі. Варіантів вибору може бути кілька: подальше навчання з метою отримання професії або праця за професією, яка не вимагає кваліфікації тощо. Переважна більшість випускників вибирає саме перший варіант. Відповідно, з

М. Ховрич, 2011

точки зору випускника, постає дві проблеми: вибір професії та навчального закладу, де б можна отримати дану професію.

Крім цих проблем існують ще три не менш важливі, які часто не беруться до уваги випускниками: 1) чи потрібна обрана професія суспільству в даний час, тобто чи існує соціальне замовлення на спеціалістів даного напрямку; 2) адекватність психофізіологічних якостей випускника вимогам професії; 3) наскільки рівень загальноосвітньої підготовки відповідає вимогам певного навчального закладу.

Не викликає сумніву той факт, що вибір професії буде адекватним у тому випадку, коли випускник матиме максимально можливу інформацію про обрану ним професію, потреби суспільства в спеціалістах даної кваліфікації, психофізіологічні вимоги професії до людини, наявність навчальних закладів та вимоги їх до абітурієнтів, а потім і студентів у процесі навчання тощо. Іншими словами, першою умовою адекватного вибору професії є професійна інформація старшокласників. Саме професійна інформація покликана ознайомити старшокласників із сучасними видами виробництва, станом ринку праці, потребами господарського комплексу в кваліфікованих кадрах, змістом і перспективами розвитку ринку професій, формами й умовами їх освоєння, вимогами, що висуваються професіями до людини, можливостями професійного зростання в процесі трудової діяльності тощо.

Дослідження, проведені на базі загальноосвітніх шкіл м.Чернігова, виявили, що значна частина учнів вибирає професію не маючи достатньої інформації про неї. Крім того, більше половини учнів за основне джерело інформації мають друзів та батьків, третина - засоби масової інформації і тільки біля п'яти відсотків звертаються по допомогу до вчителів. Причому практично всі вони орієнтовані на вибір професій психолого-педагогічного напрямку. Як бачимо, в сучасній школі через

ряд причин практично відсутня профорієнтаційна робота з учнями або вона переведена в розряд другорядних. Причина такої ситуації очевидна: в школі нема конкретної людини, яка б організовувала дану роботу і перевела її з розряду епізодичної в системну. Звичайно, мова не йде про введення до штатного розпису школи такого спеціаліста. Йдеться про те, вчитель якої спеціальності міг би найбільш ефективно виконувати дану роботу.

При вирішенні цього питання ми йшли не від наявних у школі спеціалістів згідно навчального плану та штатного розпису, а від потреб суспільства на даному етапі розвитку його виробничої та соціальної сфери. Для більшої достовірності та з метою визначення певних тенденцій на ринку праці ми провели аналіз статистичної інформації Державного центру зайнятості за два роки: станом на 1 лютого 2010 р. та на 1 січня 2011 р. [3, 5]. Статистичні дані свідчать про наступне (інформацію на 1 січня 2011р. приведено в дужках): станом на 1 лютого 2010 р. (на 1 січня 2011 р.) на обліку в центрах зайнятості перебувало

545,6 тис. (564,0 тис.) незайнятих громадян. Серед них: 287,1 тис. (303,8 тис.) осіб склали жінки; 258,5 тис. (260,2 тис.) осіб - чоловіки; 213,6 тис. (238,9 тис.) осіб - молодь; 59,3 тис. (35,0 тис.) осіб - вивільнені працівники; 102,3 тис. (117,5 тис.) - особи, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці. Статус безробітного мали 526,7 тис. (544,9 тис.) осіб. Із загальної чисельності безробітних 215,9 тис. (236,1 тис.) осіб проживали в сільській місцевості, 310,8 тис. (308,8 тис.) - у містах.

Кількість вакансій у базі даних Державного центру зайнятості становила 65,4 тис. (63,9 тис.), у тому числі: для робітників - 27,6 тис. (29,7 тис.), для службовців - 28,0 тис. (24,3 тис.) та 9,8 тис. (9,9 тис.) - для осіб, які не потребують спеціальної підготовки.

Аналіз приведеної інформації свідчить, що молодь складає 39,1% (42,4%) від усіх зареєстро-

ваних у центрах зайнятості України, що є досить високим показником. Треба зазначити, що серед вакансій найбільше число складають робітничі професії. Причому, якщо станом на 1 лютого 2010 р. ці вакансії склали 42,2%, то на 1 січня 2011 р. - 46,5%. Зростання потреб на робітничі професії свідчить про значну активізацію виробничої сфери, і логічно, що потреби в цих професіях будуть зростати і надалі. Як бачимо, наявна значна диспропорція між потребами ринку праці в спеціалістах робітничих професій і надлишком спеціалістів інших професій.

Крім того, аналіз ринку праці засвідчив, що протягом двох років найбільшим попитом у роботодавців користувались професії висококваліфікованих робітників - слюсарів, токарів, електрогазоварників, водіїв, кухарів, продавців та інших представників робітничих професій. Мають попит фахівці з високим рівнем кваліфікації, топ-менеджери, а також економісти, лікарі, бухгалтери, юристи з відповідним досвідом роботи.

З метою визначення професійної орієнтації молоді ми дослідили професійну спрямованість старшокласників. 38,6% респондентів бажають оволодіти професіями типу «людина-людина», 22,8% - вибрали професії типу «людина-художній образ», на третьому місці «людина-техніка» - 20,4%, на четвертому - «людина-знакова система» та «людина-природа» по 9,1%. Причому прихильники типу професій «людина-техніка» бачать себе технологіями, інженерами сучасних високотехнологічних підприємств із дуже високим матеріальним рівнем, абсолютно не приймаючи до уваги свій професійний рівень.

Ще більш цікаву інформацію в межах держави дало інтернет-опитування [3]. Відповідь 8061 респондентів на запитання «Щоб досягти успіху, я стану фахів-

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА

цем у галузі» приведена в таблиці 1.

Як свідчать приведені дані, наявний реальний дисбаланс між потребами ринку праці і професійними нахилами старшокласників. Сьогодні суспільство потребує спеціалістів робітничих професій, а більшість випускників шкіл бачать свою реалізацію в сфері економіки, юриспруденції, які мають надлишок кадрів.

У результаті такої ситуації старшокласники виберуть професії за своїми вподобаннями (кількість наявних ВНЗ дозволяє це робити без жодних проблем), пройдуть увесь курс професійної підготовки впродовж 5 років і після закінчення не будуть працевлаштовані з

навички професій робітничого напрямку, знижується рівень технічного мислення, а відповідно й інтерес до техніки та сучасного виробництва.

2. Внаслідок збільшення ваги дисциплін гуманітарного профілю учні, часом навіть підсвідомо, орієнтуються на професії невиробничої сфери, оскільки мають більш високий рівень підготовки з цих дисциплін.

3. Скоротився прийом на технічні спеціальності в учбові заклади всіх типів. Кількість інженерів не досягає і п'ятої частини загального випуску фахівців із вищою освітою*, а число молоді в

професійно-технічних училищах у 6 разів менше студентів ВНЗ, але

альностей та освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів, ми дійшли висновку, що найбільше можливостей для проведення профорієнтаційної роботи в школі має вчитель трудового навчання.

Аналіз галузевого стандарту вищої освіти стосовно профорієнтаційної діяльності вчителя трудового навчання дозволив визначити зміст виробничих функцій, типові завдання діяльності та зміст умінь, реалізація яких дозволить суттєво (при наявності інших позитивних факторів) підвищити рівень профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі [2].

Навчальна функція. *Типове завдання діяльності:* орієнтуватись у матеріалі, пов'язаному з класифікацією професій.

Зміст умінь: самостійно, на базі засвоєних знань уміти класифікувати професії за характером праці, галузевою належністю, рівнем кваліфікації.

Виховна функція. *Типове завдання діяльності:* керувати процесом формування позитивного ставлення до праці.

Зміст умінь: в процесі навчання роботі з програмними засобами стимулювати та виховувати наполегливість і зосередженість.

Розвиваюча функція. *Типове завдання діяльності:* створювати умови для вдосконалення і розвитку індивідуальних якостей.

Зміст умінь: враховуючи психофізіологічні особливості учнів, теорію та методику профорієнтації, забезпечувати умови для вдосконалення і розвитку професійно важливих якостей особистості, проводити тренінги.

Плануюча функція. *Типове завдання діяльності:* планувати профорієнтаційні проби в процесі викладання шкільного курсу «Основи вибору професії».

Галузь	Кількість бажаючих у ній працювати (чол./%)
Економіка	1778 (22%)
Юриспруденція	1097 (13,6%)
Комп'ютерні науки	1031 (12,8%)
Мистецтво	992 (12,3%)
Психологія (соціологія)	936 (11,6%)
Медицина (фармакологія)	498 (6,2%)
Сфера обслуговування	515 (6,4%)
Педагогіка	397 (4,9%)
Інженерія (проекткування)-	362 (4,5%)
Будівництво (архітектура)	302 (3,7%)
Робітничі спеціальності	153 (1,9%)

причини їх непотрібності суспільству. Відповідно, отримавши спеціальність, випускник має два шляхи: проходити перекваліфікацію та отримати іншу спеціальність, необхідну зараз; поповнити контингент державної служби зайнятості. Звісно, такий підхід не можна назвати ефективним та раціональним. Крім того, не треба забувати про морально-етичний аспект проблеми і ту психологічну травму, яку отримує молода людина, не знайшовши застосування в житті своїх професійних можливостей.

Причинами такого стану, на нашу думку, є наступне:

1. Суттєве зменшення в загальноосвітніх школах уроків трудового навчання. В результаті цього учні не отримують загальноосвітнього вміння та

всім відомо, що мода і конкурентоспроможність на ринку праці - речі нетотожні [4].

Змінити ставлення старшокласників до професій матеріального виробництва може впровадження в школу науково обґрунтованої системи професійної орієнтації учнів.

Згідно Концепції державної системи професійної орієнтації населення перше місце за чергою проведення посідає професійна інформація, що надає документовані або публічно оголошені відомості про трудову діяльність та її роль у професійному самовизначенні особи, інформація про стан, потребу і динаміку ринку праці, зміст та перспективи розвитку сучасних професій і вимоги до особи тощо [1].

Проаналізувавши професійну діяльність учителів різних спеці-

Зміст уміння: створювати організаційно-педагогічні умови для проведення професійних проб, орієнтуючись на професійну спрямованість особистості; визначати необхідні засоби для проведення професійних проб; визначати етапи проведення професійних проб.

Діагностична функція. Типове завдання діяльності: здійснювати діагностику професійно важливих якостей особистості.

Зміст уміння, проводиш професійну діагностику професійно важливих якостей особистості за допомогою методів і методик профорієнтації; вивчати здібності особистості та їх вплив на вибір професії; вивчати професійні інтереси особистості; вивчати мотиви вибору професії.

Контролююча функція. Типове завдання діяльності: перевіряти ступінь професійної придатності особистості.

Зміст уміння: в ході професійної консультації, спираючись на результати дослідження, вміти: співставити психофізіологічні показники з обраною професією; співставити медичні показники з образною професією; робити попередній висновок про професійну придатність особистості.

Комунікативна функція. Типове завдання діяльності: забезпечувати високий рівень комунікативності в процесі викладання профорієнтаційного матеріалу.

Зміст уміння: виходячи з педагогіки співробітництва, принципу індивідуального підходу в процесі надання інформації про шляхи отримання професійної освіти та працевлаштування вміти: здійснювати індивідуальний підхід до учнів;

створювати атмосферу взаємодопомоги і взаєморозуміння між учнями; володіти комунікативною технікою спілкування; обирати оптимальну модель професійної діяльності з урахуванням існуючої ситуації.

Як бачимо, в освітньо-професійній програмі підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 «Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання» суттєве місце відведено підготовці майбутнього вчителя до профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі. Реалізація на практиці отриманих у ВНЗ знань та вмінь даного напрямку має суттєво сприяти орієнтації старшокласників на професії матеріального виробництва.

Однак, для проведення даної роботи треба створити елементарні (первинні) умови, які не залежать від учителя:

1. Необхідно збільшити (за рахунок варіативної частини типового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів) кількість годин, відведених на навчальний предмет «Трудове навчання / технологія», оскільки саме на заняттях із даного предмета в учнів формуються початкові навички та вміння професій матеріального виробництва.

2. Ввести для учнів 9 - 11 класів якщо не предмет, то хоча б факультатив, який би надавав їм об'єктивну, науково обґрунтовану інформацію про професії різних галузей, тобто виконував профінформаційну функцію. Це може

бути предмет аналогічний тому, що був раніше «Основи виробництва. Вибір професії».

3. Повернути до школи гуртки технічного (для хлопців) та художнього (для дівчат) спрямування, які сьогодні витіснені віртуальними комп'ютерними моделями тощо.

Зрозуміло, що все це потребує певних матеріальних витрат. Однак, якщо порахувати матеріальні витрати на перепідготовку молодих людей, які 5 років провчилися у ВНЗ за рахунок держави, а потім прийшли до служби зайнятості, бо вони вчилися не на ті професії, що потрібні суспільству зараз, то школа потребуватиме значно менше. В той же час, треба врахувати, що при перепідготовці не тільки збільшується загальний час на підготовку спеціаліста, а й значний негативний вплив отримує його морально-психологічний стан.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція державної системи професійної орієнтації населення [Електронний ресурс] / Нормативний документ Кабінету Міністрів України / Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cdi-Bip/lam3/ain.cdi>.
2. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.0101.00 «Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання» напряму підготовки 0101 Педагогічна освіта. [Текст] - К.: Міністерство освіти і науки України, 2001. - (Галузевий стандарт вищої освіти).
3. Офіційний сайт державної служби зайнятості України. [Електронний ресурс] Режим доступу: [Шр://ишто.с1с2.доу.иа/control/ик/іпсісх](http://www.sp.gov.ua/control/uk/impicx).
4. [Шр://ішто.с1с2.доу.иа/control/ик/іпсісх](http://www.profozuiia.org.ua).
5. [http://ukr.zosnet.com/pouini/\\$laii5lika/](http://ukr.zosnet.com/pouini/$laii5lika/)

